

Welke liederen werden op de Vlaams-Nationale Zangfeesten en op de IJzerbedevaarten als „Zuidafrikaans” nationaal lied gezongen ?

J.M. GORIS

H. Croonenborghs publiceerde in *Wetenschappelijke Tijdingen* enkele degelijke artikels over het Vlaams-Nationaal Zangverbond en het Algemeen Nederlands Zangverbond. In die bijdragen bracht zij het zingen van *Het Transvaalse Volkslied* (sic) en *Die Stem van Suid-Afrika* op de zangfeesten ter sprake. Aan de problematiek van de verscheidenheid van de liederen die als „Zuidafrikaans” nationaal lied op de Vlaams-Nationale Zangfeesten gezongen werden, besteedde ze weinig aandacht en wat zij hierover schreef is vaag, onvolledig en dus gedeeltelijk ook onjuist¹. Het doel van deze bijdrage is meer klaarheid te brengen in verband met de liederen die niet alleen op de Vlaams-Nationale Zangfeesten maar ook op de IJzerbedevaarten als „Zuidafrikaans” nationaal lied gezongen werden. In dat verband rijzen de volgende twee vragen: 1. Welke liederen werden als Zuidafrikaanse nationale hymnen gezongen en wanneer gebeurde dat? 2. Sedert wanneer is het zingen van een „Zuidafrikaans” volkslied op de Vlaams-Nationale Zangfeesten en op de IJzerbedevaarten een vaste traditie geworden?

Wie enig inzicht wil verkrijgen in deze liederenproblematiek, mag eerst en vooral niet vergeten dat Transvaal, dat officieel „de Zuid-Afrikaansche Republiek” heette, tijdens zijn bestaan als onafhankelijke Boerenrepubliek twee volksliederen heeft gehad, namelijk het *Volkslied van de Zuid-Afrikaansche Republiek* (Catharina van Rees) en *Die Vierkleur* (S.J. du Toit - J.S. de Villiers). Tijdens zijn bezoek aan Europa verzocht president T.F. Burgers op 13 september 1875 zijn vroegere Utrechtse vriendin Catharina Felicia van Rees (° Zutphen, 22.8.1831 - + Velp (Gelderland), 1.4.1915) een Transvaals volkslied te maken. Een maand later (14 oktober 1875) overhandigde Catharina van Rees aan haar opdrachtgever het *Volkslied van de Zuid-Afrikaansche Republiek*, dat door haar was gedicht en gecomponeerd. Na de Eerste Vrijheidsoorlog van 1880-81 schreef *Die Patriot* (het blad van

1. H. CROONENBORGHs, *Het Vlaams Nationaal Zangverbond 1933-1940*, - (*Wetenschappelijke Tijdingen*, XL), 1981, blz. 35-46. - ID., *Van het Vlaams Nationaal Zangverbond naar het Algemeen Nederlands Zangverbond (1940-1952)*, - (*Wetenschappelijke Tijdingen*, XL), 1981, blz. 174-186.

het Genootschap van Regte Afrikaners) een prijsvraag uit voor een nieuw nationaal lied. S.J. du Toit (° Dal Josafat, bij Paarl, 9.10.1847 - + Dal Dosafat, 28.5.1911) schreef zelf *Di Fiirkleur*, waarop J.S. de Villiers (° Paarl, 15.3.1827 - + Paarl, 2.5.1902) een melodie componeerde. Alhoewel *Die Vierkleur* bij de meeste Afrikaners weldra de voorkeur genoot, toch werden bij feestelijke gelegenheden meestal beide liederen uitgevoerd².

Al vóór Transvaal bezat de Oranje-Vrijstaat, sedert 1865, zijn eigen volkslied, namelijk *Heft, Burgers 't lied der vrijheid aan* (H.A.L. Hamelberg -W.F.G. Nicolaï).

Die Stem van Suid-Afrika werd pas in 1938 het officiële volkslied van Zuid-Afrika. De tekst ervan was in 1918 door C.J. Langenhoven geschreven en in mei 1919 had Ds. M.L. de Villiers er de muziek voor gecomponeerd. Zeer tegen de zin van de Afrikaners was sedert de annexatie van de Boerenrepublieken in 1902 het *God save the King* het officiële volkslied van alle Britse kolonies in Zuid-Afrika en in 1910 ook van de Unie van Zuid-Afrika geworden. In 1938 verklaarde eerste-minister J.B.M. Hertzog, geruggesteund door een eensgezinde beweging van Afrikaner-nationalisme, dat gesterkt was door de recente viering van het *Voortrekker-eeufees* (1938), dat voortaan *Die Stem van Suid-Afrika* het officiële volkslied van de Unie van Zuid-Afrika zou zijn, terwijl het *God save the King* nog slechts zou gespeeld worden bij gelegenheden waarbij de Britse vorst door de gouverneur-generaal vertegenwoordigd was. In 1957 werd bij wet *Die Stem van Suid-Afrika* tot enig volkslied van de Unie van Zuid-Afrika geproclameerd³.

Op de Vlaams-Nationale Zangfeesten is er vanaf het eerste Zangfeest (1933), op één jaar na (1950), telkens een „Zuidafrikaans” lied als nationaal lied van Zuid-Afrika gezongen; op de IJzerbedevaart is men dit voorbeeld later gaan navolgen. Merkwaardig hierbij is wel dat er noch op de Vlaams-Nationale Zangfeesten, noch op de IJzerbedevaarten eenvormigheid heeft bestaan met betrekking tot de liederen die als „Zuidafrikaans” of „Transvaals” volkslied gezongen werden. Op de Vlaams-Nationale Zangfeesten werden van 1933 tot 1943 niet minder dan drie verschillende liederen als „Zuidafrikaans” nationaal lied gezongen: *In Transvaal* (J. de Geyter - P. Benoit), het *Volkslied van de Zuid-Afrikaansche Republiek* (tekst en melodie van Catharina van Rees) en *Die Stem van Suid-Afrika*. Op de

2. J. BOUWS, *Musiek in Suid-Afrika*, Brugge, 1946, blz. 56-61.

ID., *Jan Stephanus de Villiers*, Standard Encyclopaedia of Southern Africa, dl. III, 1971, blz. 657.

J. PLOEGER, *Besonderhede aangaande die „Volkslied van de Zuid-Afrikaansche Republiek”*, (*Historia*, VIII), 1973, blz. 238-243.

Ijzerbedevaarten is men vanaf 1936 het voorbeeld van het Vlaams-Nationaal Zangfeest gaan navolgen. Te Diksmuide werden het *Volkslied van de Zuid-Afrikaansche Republiek* en *Die Stem van Suid-Afrika* als nationale „Zuidafrikaanse” liederen gezongen. Wel duurde het een poos vooraleer op de Ijzerbedevaart het zingen van een „Zuidafrikaans volkslied” een vaste traditie werd.

Aangezien in de flamingantische milieus van de jaren dertig *Die Stem van Suid-Afrika* nog niet voldoende gekend was, grepen de inrichters van het eerste Vlaams-Nationaal Zangfeest terug naar het *Volkslied van de Zuid-Afrikaansche Republiek* om hun taal- en stamverwantschap met de Boeren van Zuid-Afrika te affirmeren. Dit Transvaalse nationale volkslied was in Vlaams-België tijdens de Tweede Vrijheidsoorlog (1899-1902) enorm populair geweest en werd, naar zijn aanhef, veelal verkeerdelijk *Kent gij dat volk vol heldenmoed* genoemd; in 1933 was dit lied door het volk nog goed gekend. Behalve op het eerste Vlaams-Nationaal Zangfeest werd het Transvaalse volkslied van Catharina van Rees eveneens op de Zangfeesten van 1938, 1941 en 1942 gezongen. Ook op de vooroorlogse Ijzerbedevaarten — van 1925 tot 1939, waar vijfmaal een Zuidafrikaner een „groet” bracht — werd het Transvaalse volkslied van Catharina van Rees tweemaal door de massa gezongen; de eerste maal gebeurde dit in 1936 en daarna nog eens in 1938.

Naar aanleiding van de herdenking van Peter Benoits geboortedag honderd jaar tevoren, werd op het tweede Vlaams-Nationaal Zangfeest (1934) het *Volkslied van de Zuid-Afrikaansche Republiek* vervangen door *In Transvaal* (J. de Geyter - P. Benoit); dit laatste lied werd eveneens uitgevoerd op de Zangfeesten van 1935, 1936 en 1937. Onder andere ook op het eerste „Kempisch Landjuweel te Herentals” (1937) voerde het blaasorkest, onder de leiding van Jef van Hoof, *In Transvaal* uit, met de bedoeling dat het door het publiek zou worden meegezongen⁴. Ten slotte stond *In Transvaal* nog in 1951 op het programma van het Vlaams-Nationaal Zangfeest, hoewel niet meer als nationaal volkslied van Zuid-Afrika of Transvaal. Hoe was dit lied tot stand gekomen?

3. J. BOUWS, *Musiek in Suid-Afrika*, blz. 66-70. - D.W. KRUGER, *Die bewind van die Verenigde Party, 1934-1948*, - (*Geskiedenis van Suid-Afrika*), Kaapsmol, tweede uitgave, derde druk, s.d., blz. 543 - B.J. LIEBENBERG, *Van die Statuut van Westminster tot die Republiek van Suid-Afrika, 1931-1961*, - (*Vijfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis*), Pretoria, Kaapsmol, tweede herziene uitgave, 1975, blz. 422 en blz. 447. - C.J.M. NIENABER, *Cornelis Jacob Langenhoven* (° Hoeko, district Ladysmith (Kaap), 12.8.1873 - + Oudtshoorn, 15.7.1932), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordenboek*, I, tweede uitgave, 1976, blz. 480-487.

4. (*Programma van het*) *Kempisch Landjuweel te Herentals op zondag 8 augustus 1937*, - (*Herentals. Tijdschrift voor Eigen Schoon*, III), nr. 2, 8 augustus 1937.

Naar aanleiding van de komst van de Derde Transvaalse Deputatie naar Antwerpen in 1884 stelde J. de Geyter (° Lede, bij Aalst, 25.5.1830 - + Antwerpen, 18.2.1905) *In Transvaal* samen en P. Benoit (° Harelbeke, 17.8.1834 - + Antwerpen, 8.3.1901) zette die tekst op muziek. Dit lied werd de eerste maal plechtig uitgevoerd tijdens het banket dat in de Scheldestad op 17 april 1884 aan de Derde Transvaalse Deputatie werd aangeboden.

In 1891 werd *In Transvaal* voor het eerst in een liederbundel „als nationaal volkslied” gepubliceerd. Het werd oordeelkundig geplaatst tussen *Die Vierkleur* (S.J. du Toit - J.S. de Villiers) en *Het Volkslied van den Oranje-Vrijstaat* (H.A.L. Hamelberg - W.F.G. Nicolaï)⁵.

In Transvaal is in feite een aanpassing van *In den Oranje-Vrijstaat*, dat De Geyter reeds in 1878 schreef. Slechts de derde strofe van *In Transvaal*, die alludeert op de Eerste Vrijheidsoorlog (1880-1881), is in feite volledig origineel. Onder de onmiddellijke impressie van die oorlog schreef De Geyter *De Zegetocht der Boeren* op 29 maart 1881 en wijzigde hij de titel van *In den Oranje-Vrijstaat* tot *Volkslied voor den Oranje-Vrijstaat*; bij gebrek aan inspiratie vond De Geyter er niets beter op dan het refrein van *In den Oranje-Vrijstaat* volledig over te nemen in *De Zegetocht der Boeren*. In 1881 voorzag P. Benoit beide Boerenliederen van een melodie. IJdel als De Geyter was en geprikkeld door het succes van zijn *Geuzenlied* als vrijzinnig strijdlid, koesterde hij in een brief aan Benoit d.d. 30 maart 1881 de naïeve ambitie dat zijn twee Boerenliederen weldra als nationale liederen in beide Boerenrepublieken zouden worden aangenomen.

Op de Boerenliederen van De Geyter zal ik uitvoeriger terugkomen in mijn boek *België en de Boerenrepublieken. Belgisch-Zuidafrikaanse betrekkingen (ca. 1835-1895)*, dat eerlang zal verschijnen.

Die Stem van Suid-Afrika werd op het Vlaams-Nationaal Zangfeest voor het eerst in 1939 gezongen. Tijdens de oorlogszangfeesten, in 1941 en in 1942, toen de Unie van Zuid-Afrika in oorlog was met Duitsland, werd op de Vlaams-Nationale Zangfeesten opnieuw het *Volkslied van de Zuid-Afrikaansche Republiek* gezongen. Wel dient te worden opgemerkt dat op het Vde Provinciaal Zangfeest van de gouw Limburg te Genk (1943) toch *Die Stem van Suid-Afrika* gezongen werd.

5. *Nederlandsch Liederboek* - (Uitgaven het Willemsfonds, nr. 123), dl. I, Gent, 1981, blz. 45-48.

Na de Tweede Wereldoorlog, in 1948, werd het Zangverbond heropgericht onder de naam Algemeen Nederlands Zangverbond. Op de eerste twee naoorlogse Zangfeesten (1948 en 1949) werd *Die Stem van Suid-Afrika* opnieuw gezongen, maar niet in 1950. Sedert 1951 evenwel is het zingen van *Die Stem van Suid-Afrika*, samen met de *Vlaamse Leeuw* en het *Wilhelmus*, aan het begin of aan het slot van het Zangfeest een vaste jaarlijkse traditie. Op de IJzerbedevaart is dit gebruik van jongere datum. De eerste maal dat *Die Stem van Suid-Afrika* door de Vlamingen op de IJzerbedevaart gezongen werd, was in 1957, toen voor het eerst na de Tweede Wereldoorlog een Zuidafrikaner te Diksmuide het woord voerde. Daarna duurde het tot 1967 vooraleer *Die Stem van Suid-Afrika* opnieuw op de IJzervlakte gezongen werd; sindsdien echter is het zingen van dit Zuidafrikaanse volkslied eveneens een vaste traditie geworden op de IJzerbedevaart⁶.

6. A.M.V.C., Z. 165/S., *Algemeen Nederlands Zangverbond* (1933, e.v.), programma's van de Vlaams-Nationale Zangfeesten (1933-1982). L. DE LENTDECKER, *IJzerbedevaart, Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. I, 1973, blz. 700-706. - *Programmabrochure van de IJzerbedevaart* (1920-1980).